

Wstęp

Media szczególnie chętnie nagłaśniają przypadki agresywnej przestępczości kobiet, która, uznawana kiedyś za problem marginalny, dziś odkrywana jest jako zjawisko o szerokim zasięgu i stanowi temat kontrowersyjny, przykuwający uwagę. Czy rzeczywiście współczesne kobiety są bardziej agresywne niż ich babki i prababki? Oficjalne dane ukazujące przestępczość kobiet nie pozostawiają wątpliwości. Według danych publikowanych przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości oraz statystyk policyjnych, począwszy od lat 90. XX wieku, w Polsce znacznie wzrasta liczba podejrzanych i skazanych kobiet, w tym szczególnie oskarżonych o zaangażowanie w przestępczość agresywną. Dynamika wzrostu tego rodzaju przestępczości wśród kobiet znacznie przewyższa analogiczne współczynniki obliczane dla mężczyzn (Cabalski, 2014; Grzyb, Habzda-Siwek, 2013).

Chcąc poznać przyczyny tego zjawiska, niektórzy badacze doszukują się związku pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego państwa a nasileniem przestępczości wśród jego obywateli (Hołyst, 2007). W literaturze przedmiotu często podkreślana jest także rola czynników społeczno-kulturowych charakterystycznych dla całej cywilizacji euroamerykańskiej, tj. ciągle wzrastającej emancypacji kobiet i zacierania się różnic społecznych pomiędzy obiema płciami. Zachodzące od połowy XX wieku zmiany społeczne, w tym rosnące równouprawnienie i coraz większe zaangażowanie kobiet w pracę zawodową, szły także w parze ze zmianami w postrzeganiu męskości i kobiecości. Przykładowo, Mandal (2004) wskazuje, iż obecnie funkcjonują równoległe dwa stereotypy kobiety: tradycyjny i nowoczesny. Ten drugi zawiera w sobie wiele cech przypisywanych wcześniej głównie mężczyznom, mianowicie pewność siebie i agresywność. Obserwowane w ostatnich 30 latach zmiany społeczno-gospodarcze w naszym kraju niewątpliwie pociągały za sobą również zmiany

w poglądach i przekonaniach Polaków. Nasuwa się więc pytanie: czy żywione przez współczesne Polki przekonania na swój własny temat, a także na temat otaczającego świata, ludzi oraz czasu wiążą się z ich wzrastającą aktywnością przestępczą z użyciem przemocy?

Wcześniejsze badania nad uwarunkowaniami zachowań agresywnych z jednej strony wskazują na uniwersalność płciową pewnych czynników kryminogennych (m.in. młody wiek, niski status socjoekonomiczny, stres, ekspozycja na przemoc w rodzinie generacyjnej, doświadczanie przemocy w dzieciństwie; Capaldi, Knoble, Wu Shortt, Kim, 2012), z drugiej zaś – odkrywają odmienności w niektórych mechanizmach psychologicznych i społecznych występujących u kobiet i mężczyzn. Wielu specjalistów podkreśla potrzebę poszukiwania czynników ryzyka oraz mechanizmów przestępczości agresywnej oddzielnie dla obu płci (m.in. Bennett, Farrington, Huesmann, 2005; Murdoch, Vess, Ward, 2010, 2012; Rossegger i in., 2009; Van Voorhis, Wright, Salisbury, Bauman, 2010). Większość badań nad uwarunkowaniami stosowania przemocy oraz angażowania się w przestępczość agresywną prowadzona była dotąd w Polsce wśród osób nieletnich oraz w grupach mężczyzn osadzonych w zakładach karnych. W wynikach badań zagranicznych dotyczących tej problematyki w odniesieniu do dorosłych kobiet podkreślane są głównie takie czynniki ryzyka, jak: zamieszkiwanie na terenie wiejskim, brak zatrudnienia, przebywanie w domach pomocy społecznej, wczesne zaburzenia zachowania, doświadczanie przemocy domowej, agresja na randkach, doświadczanie przemocy ze strony partnera, dokonywanie samookaleczeń, nadużywanie alkoholu, kryminalna przeszłość, pozostawanie w związkach kohabitacyjnych, trudna separacja/rozwód (O’Leary, Tintle, Bromet, 2014; O’Leary, Tintle, Bromet, Gluzman, 2008; Yang, Wong, Coid, 2013). Czynniki te opisują głównie charakterystykę funkcjonowania społecznego, wiktymizacji i warunków socjalizacji rodzinnej badanych, niestety dostarczają niewiele informacji o poznawczych predyktorach agresji oraz brakuje w ich opisie doprecyzowania mechanizmu powstawania agresji, który doprowadził do jej wystąpienia. Przyglądając się dostępnym w literaturze przedmiotu analizom zjawisk wrogości, agresywności i agresji, można zauważyć, iż dostarczają one głównie charakterystyki częstotliwości występowania zachowań agresywnych oraz form, jakie mogą przyjmować, wciąż jednak brakuje rzetelnej analizy wewnętrzpsychicznych mechanizmów ich wyzwalania. Próbę zapełnienia tej luki podjął A. Frączek, opracowując koncepcję gotowości do agresji. Pozwala ona na wyodrębnienie i charakterystykę trzech intrapsychicznych mechanizmów wy-

zwalających zachowania agresywne, których wysokie nasilenie stanowi ważny czynnik ryzyka stosowania przemocy.

W niniejszej książce podjęto próbę zidentyfikowania dominujących u kobiet osadzonych za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy form gotowości do agresji oraz porównania ich pod tym względem z grupą kobiet, które przebywają w zakładach karnych, ale nie mają w swej przeszłości kryminalnej sprawstwa przestępstw agresywnych. Podjęta została ponadto próba wyznaczenia czynników ryzyka dla poszczególnych form gotowości do agresji osadzonych kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem skazanych za popełnienie przestępstw z użyciem przemocy. Dostępne w literaturze przedmiotu wyniki badań nad związkami treści struktur poznawczych z zachowaniami agresywnymi wskazują m.in. na obecność deficytów i zniekształceń poznawczych u osób szczególnie agresywnych (Rode, 2013; Walters, Lowenkamp, 2016). Biorąc to pod uwagę, w monografii szczególny nacisk położono właśnie na zależności pomiędzy nasileniem poszczególnych form gotowości do agresji a sferą poznawczą badanych, ich przekonaniami dotyczącymi samych siebie, świata oraz czasookresów (przeszłości, teraźniejszości i przyszłości).

Koncentracja na obszarze treści przekonań jako predyktorów gotowości do agresji podyktowana jest możliwością praktycznego wykorzystania rezultatów badawczych w działaniach prewencyjnych i resocjalizacyjnych. Identyfikacja kluczowych przekonań przyczyniających się do wysokiego nasilenia poszczególnych form gotowości do agresji mogłaby zostać wykorzystana do opracowania bardziej trafnych programów prewencyjnych i terapeutycznych przeznaczonych dla określonych grup ryzyka.